

נדרים סד

משה שווערד

1. ספר החינוך - מצוה ל

ומן הטעם הזה שכתבנו בשבועה שענינה הוא שהאדם גומר לקיים דבריו ולאמת כמו שהוא מאמין בקיום א-להי, היה לנו ללמוד שלא תתבטל שבועה בשום צד, אלא שהיה מחסדי הא-ל עלינו, בדעתו חולשת בנין גופנו ומיעוט דעותינו והתמדת שינוי רצוננו, לתת לנו עצה לצאת ממאסר השבועה בהתחדש עלינו הרצון, בכל עת שאפשר לנו לתלות בענין השבועה טענת אונס או שגגה, כמו שמפורש במקומו בשבועות [דף כ"ו ע"א] ונדרים [דף כ' ע"ב]:
ואולם לא הרשנו לצאת ממנו בשאט בנפש רק בתחבולה ובעצת חכם, שיבוא הנשבע לפני איש חכם ונבון בדרכי התורה, ויתודה אליו כי מחסרון ידיעתו שלא היה יודע בשעה שנשבע דבר שידע אחר כך הוא רוצה לבטל מה שנשבע עליו, וכי הוא מכיר כי הביטול מיעוט דעתו וחסרונו גורם אותו, לא דבר אחר ומחשבה חיצונית שיהיה בלבו חלילה, ואחר הודאת פיו על זה, ויכיר החכם ויראה כי יש ממש בדבריו, שנתחדש אליו דבר שאילו הסכים עליו בשעה שנשבע לא היה נשבע, ועל כן הוא מתחרט, יקבל וידויו ויתירנו משבועתו. וזהו אמרם זכרונם לברכה [ברכות דף ל"ב ע"א] הוא אינו מיחל אבל אחרים מוחלין לו. על כן לעולם אי אפשר להתיר שבועה כי אם כסיבת שום חידוש לנשבע, כגון שיאמר אילו הייתי יודע דבר פלוני לא הייתי נשבע מעולם, שזה כעין אונס הוא, אבל אם יאמר התירוני משבועתי בלא טענה, אין כח באדם להתירו: ומכאן זה הענין אמרו זכרונם לברכה [נדרים דף ס"ד ע"א] שאין פותחין בנולד, שאינו מצוי, לפי שאינו אומר להדיא שהוא ניהם כשנשבע שנחשבהו כאנוס, אלא שרצונו היום כמו שהיה תחילה אלא שרוצה עכשיו בהיתר...

2. פירוש הרא"ש מסכת נדרים דף סד עמוד א

וחכמים אוסרים. דחיישינן שמא משקר כי הוא בוש לומר שלא היה מניח בשביל כבודם ונמצא שחכם מתיר נדר זה בלא חרטה ומיירי שאינו מתחרט מעיקרא דקי"ל פותחין בחרטה ואין צריך למצוא לו פתח כשהוא מתחרט מעיקרא:

3. הר"ן מסכת נדרים דף סד עמוד א

אמר ר' צדוק עד שפותחין בכבוד אביו ואמו פותחין לו בכבוד המקום - כלומר רבי אליעזר כי היכי דשרי לפתוח בכבוד אביו ואמו שרי נמי לפתוח בכבוד המקום שאומרין לו אילו היית יודע כשנדרת שהיית מיקל בכבוד המקום דהא אמרינן בספרי שהוא כנודר במלך עצמו כלום היית נודר

4. תוספות מסכת נדרים דף סד עמוד א

אמר ר"א בר צדוק - ראייה לדברי חכמים.

5. תוספות מסכת נדרים דף סד עמוד א

קונם שאיני נהנה לפלוני ונעשה סופר - וצריך לו לפי שהוא כותב שטרות העיר או שמשא בנו וצריך ליכנס לביתו לחופת בנו.

6. פירוש הרא"ש מסכת נדרים דף סד עמוד א

ונעשה סופר. תלמיד חכם והכל צריכין לו:

7. דף על הדף נדרים דף נ עמוד א

בגמ': שמע בר כלבא שבוע אתא ואיתשיל על נידריה וכו'. בגמ' כתובות (סג ע"ב) מבואר שהתיר נדרו אצל ר"ע בעצמו דאיתא התם, דשמע שבא אדם גדול לעיר ואמר אלך אליו ויכפר לי את נדרי. הקשה הט"ז (ב"יור"ד סי' רכ"ח סק"ח) האיד התיר לו ר"ע נדרו, הא הוי נוגע בדבר. ותירץ דצירף עמו עוד ב' מתלמידיו או דנתן לג' מתלמידיו רשות להפר הנדר.

והשלמי נדרים מישב, דהנה הקשו התוס' התם בכתובות (וכן הקשה הר"ן כאן) דפתחו לכלבא שבוע שאם היה יודע שחתנו יהיה לתלמיד חכם לא היה נודר, ולכך התירו נדרו. הרי פתח זה נולד, וקי"ל דלא פתחינן בנולד. [1] והתוס' יישבו (בכתובות) דלא הוי נולד וז"ל - דכיון שהלך לבי רב דדרך הוא בהולך ללמוד שנעשה אדם גדול. [2] ובר"ן כאן יישב דאפי' אי היה ר"ע לומד פרק או הלכה אחת לא היה נודר, וזה שכיח שילמד פרק אחד או הלכה אחת, וא"כ לא שייך הכא חסרון נוגע, דמתי נוגע הוי חסרון בנדר שצריך לעיין ולחפש פתח, וכיון שהוי נוגע שמא לא יעיין יפה, אך בפתח שא"צ לעיין בו והוי פתח מבורר לכו"ע שפיר היה יכול ר"ע להתיר נדרו... [3] ובט"ז (י"ד סי' רכ"ח סק"ז) כתב על תוס' שדבריהם דחוקים, דמשמע דבן כלבא שבוע לא ידע בשעת נדרו שרע"ק הלך ללמוד, ומביא מהסמ"ג שתירץ דהא דאין פותחין בנולד היינו בבאין להתיר ע"י פתח, אבל בחרטה גמורה מחמת נולד מועיל (ויל"ע טובא בביאור דבריו).

8. בית יוסף על יו"ד סימן רכח

יב (ב), יג(א), מג(א) } והרמב"ם ז"ל כתב בפרק ו' מהלכות שבועות (שם) כלשון הזה: אין פותחין בגולד כיצד נשבע שלא יהנה בפלוני ונעשה סופר העיר הואיל ולא ניהם על שבועתו אין פותחין לו בדבר זה ואפילו אמר הוא מעצמו אילו הייתי יודע לא הייתי נשבע אין מתירין לו הואיל ועדיין לא ניהם אלא רצונו שלא יהנה לו ושלא יעשה זה סופר אבל אם ניהם הוא מעצמו מפני הגולד ונהפכה דעתו מתירים לו וכן כל כיוצא בזה עכ"ל (ח):

ונראה שכתב כן מפני שהוקשה לו מההיא דפרק אף על פי (כתובות סג.) דאמר ליה רבי עקיבא לכן כלבא שבוע אדעתא דגברא רבה מי נדרת והא התם נולד הוה ואין פותחין בו [4] ולכך תירץ דשאני התם שניהם מפני הגולד ונהפכה דעתו דהא ודאי ניהא ליה לכן כלבא שבוע שנעשה רבי עקיבא גברא רבה וליתנהי מיניה ומשום הכי אהני ליה פתחא דנולד וכי תנן אין פותחין בגולד היינו דוקא היכא שעדיין לא ניהם אלא רצונו שלא יהנה ושלא יעשה זה סופר:

ונראה שהוא ז"ל אינו מחלק בין נולד מצוי לשאינו מצוי דאם כן לא הוה שתיק מיניה. וצריך לומר שהוא ז"ל מפרש דכי אמרינן בגמרא (נדרים סד ע"ב) ורבנן סברי הנהו מי מייתי וכו' אלא שירדו מנכסיהם לאו למימרא דפתחא דנולד דעניות פתח ליה אלא היינו לומר דנדרא מעיקריה ליתיה כי בשעה שגדר כבר מתו אותם האנשים כלומר שירדו מנכסיהם וכן פירש הקונטרס:

ומיהו תמיהא לי על שיטה זו דמפליג בין היכא דניהא ליה להיכא דלא ניהא ליה א"כ מאי מייתי רבי אליעזר ממש הא איהו היה ניהא ליה דלימותו הנך גברי וליהדר איהו למצרים ודמי לההיא דרבי עקיבא עם בן כלבא שבוע ושמא י"ל דרבי אליעזר לא מייתי אלא לומר דכיון דאשכחן שם נולד בעלמא דפותחין בו מיניה ילפינן לכל נולד דמנא לן לפלוגי ביניהו ורבנן אהדרו ליה דאין משם ראייה דהתם לא הוה נולד אלא נדר בטעות וכדפרישית:

וסמ"ג (ל"ת רמא ע"ב) כתב אחר דברי הרמב"ם ז"ל ודוקא בגולד שאינו מצוי ותדיר אבל בגולד המצוי ותדיר מסיק בפרק ארבעה נדרים (כג.) דפותחין וכמו שכתבתי פסק רבינו משה וגם רא"ם (יראים השלם סי' רמו) פסק דההיא דאין פותחין בגולד זהו כשאינו מתחרט אלא מגולד ואילך אבל אם מתחרט מעיקרו אפילו בגולד דלא מסיק אדעתיה בטל הנדר וראיה מההיא דכדו תהית ולבך עלך (כא ע"ב) שלא חקר אם חוזר בו מחמת נולד שאינו מצוי ומטעם זה אינו מקשה בפרק ארבעה נדרים בכמה מקומות והא אין פותחין בגולד עכ"ל (ח):

ונראה שסמ"ג מפרש כשאינו מתחרט אלא מגולד ואילך דקאמר רא"ם לאו למימרא שאינו מתחרט מעיקרו כלל דאם כן מאי איריא נולד אפילו אינו נולד נמי כל שאינו מתחרט מעיקרו אין מתירין לו וכמו שנתבאר לעיל אלא היינו לומר דאף על גב דהשתא שגולד דבר זה הוא מתחרט מעיקרו ואילו היה יודע שיוולד דבר זה לא היה נודר מ"מ כיון שרצונו היה שלא יולד הדבר ושיתקיים נדרו אינו מתחרט אלא מגולד ואילך מיקרי ואין פותחין בו וכדברי הרמב"ם ז"ל, ולפיכך כתב וגם רא"ם פסק וכו':

9. פירוש הרא"ש מסכת נדרים דף סד עמוד א

והיה משיא את בנו. כגון שהדירו לזמן ולא היה סבור ששיא את בנו בתוך אותו זמן ויצטרך לילך לחופת בנו:

10. ספר שערים מצויינים בהלכה

להם, והעיר דמכאן מבואר כדברי הפרישה (יו"ד סי' רמב) דמאי דמקיש בכבוד אב ואם לכבוד המקום אינו שוה לגמרי להמוקש, משא"כ מורא רבך כמורא שמים הוא שוה, דנלמד מדכתיב (ואתחנן ו-יג) "את ה"א תירא" לרבות ת"ח, והרי ר' אליעזר דס"ל דפותחין בכבוד אביו ואמו, ומ"מ ס"ל דאין פותחין בכבוד רבו. ובענין אי שוה לגמרי המקיש להמוקש כבר כתבנו בכמה מקומות, דכתב בתשו' פני יהושע (ח"ב סי' מד) בהא דאמרו חז"ל כל הכועס כאילו עובר ע"ז דלאו דוקא כן, וכ"כ בתשו' הריב"ש (סי' קעא). ובתחמת שלמה (ח"מ סי' תכ סל"ו) הביא מזה"ק (פ' משפטים) דמבואר דאינו מוקש לגמרי דדרש הכתוב (איכה א-א) "היתה כאלמנה" ולא אלמנה ממש, וכן (שם ב-ה) "היה ה' כאויב" ולא אויב ממש.

דף סד. משנה ר"א אומר כו', א"כ אין נדרים. פי' הר"ן כלומר אפי' ר"א מודה לרבנן דאין פותחין בכבוד המקום, דאם איתא דפותחין א"כ אין נדרים, והביא דברי הירושלמי דהכל מודים בכבוד רבו שאינו מעמיד דתנינן ומורא רבך כמורא שמים, הלכך אין פותחין בו. ומובא בשו"ע (יו"ד סי' רכח סי"א). ותמה ביד שאול (שם ס"ק יב) למה הביאו בסעי' יא, הו"ל להביאו בסעי' י' דשם מיירי בכבוד המקום, וגם בלא"ה לא קי"ל כר"א ואפי' בכבוד אביו ואמו אין פותחין, וביאר דמובא שם כדי לפרש הטעם שאין פותחין בכבוד אביו ואמו שזה זלזול

11. בית יוסף על יו"ד סימן רכח

ודע דבטעמא דמתניתין איפליגו אמוראי בגמרא (סד.) אביי אמר דטעמא משום דאם כן אין נדרים ניתרים יפה ורבא אמר דטעמא משום דאם כן אין נדרים נשאלים לחכם כלומר דפתיחה דכבוד המקום שייכא בכל הנדרים ואם יפתחו לו בכבוד המקום כשידור פעם אחרת לא יבוא לחכם להתיר לו אלא יפתח זה הפתח לעצמו והתורה אמרה (במדבר ל ג) לא יחל דברו הוא אינו מיחל אבל אחרים מוחלין לו (חגיגה י.). ויש לתמוה על רבינו שכתב טעמו של אביי והשמיט טעמו של רבא דהא קיי"ל הלכה כרבא לגבי אביי וי"ל דכללא דהלכה כרבא לא איתמר אלא כי פליגי לענין דינא אבל היכא דלא

פליגי אלא בטעמא דמילתא כי הכא לא ומשום דטעמיה דאביי מסתבר טפי ומתניתין נמי מתיישבא לדידיה שפיר טפי מלרבא כדמוכח בגמרא משום הכי נקטיה:

12. ספר חתם סופר על מסכת נדרים דף סד/א

מא' אין נדרים וכו'. לכאורה יש נפקותא רבה לדינא, דלאביי אפי' אם עבר והתיר אינו מותר מן התורה ולרבא עכ"פ מותר מן התורה, ואפשר לא גזרו אלא לכתחילה. ותו לאביי יש להקל אם מעצמו בא ושואל ופותח פתח זה כמ"ש הט"ז סי' רכ"ח ס"ק י"ד, משא"כ לרבא. והטוש"ע פסק כאביי, וכתב הרב"י דכללא דלבר מיע"ל קג"ם איננו אלא במה שנוגע להלכתא והכא אינו נוגע לדינא, ולהנ"ל הא ליתא וע"כ צ"ע. ע"כ נלע"ד דהטור לא גרס במתני' א"ל א"כ אין נדרים כמו שגרס הר"ן שרבנו השיבו לר' צדוק, אלא כמ"ש לפנינו והכל מדברי ר' צדוק וכמ"ש התי"ט שכן גי' הרמב"ם, ור' צדוק טען זה על ר"א ועל רבנן שלו, ע"ש. והשתא י"ל בין לאביי ובין לרבא טעם ר"א ומחלוקתו משום אין נדרים ניתרין יפה ולא פליג אדם בטעם זה מעולם גם רבא מודה, אך בכוונת ר' צדוק פליגי אביי ורבא, ואפ"ה פריך הש"ס מסיפא ומודים חכמים לר"א בדברים שבינו לבין אביו ואמו משום שנשנה הך ומודים בתר דברי ר' צדוק משמע גם הוא מודה בו, והשתא נהי דהלכה כרבא בכוונת ר' צדוק מ"מ הא אין הלכה כמותו אלא כרבנן דר"א ולדידהו גם רבא מודה שאין נדרים ניתרין יפה ואסור אפי' מן התורה אא"כ בא מעצמו ושואל על נדרו:

13. הר"ן מסכת נדרים דף סד עמוד ב

וחכמים אוסרים - משום דפתח דשכיח הוא דמשוי ליה לנדר נדר טעות אבל נולד לא.

14. תוספות מסכת נדרים דף סד עמוד ב

פותחין בנוולד וחכמים אוסרין - פ"י דבשביל הנוולד אין נעשה הנדר נדר טעות וטעמא דכל חרטה דע"י חרטה נעשה הנדר טעות ובטל מעיקרו.

15. פירוש הרא"ש מסכת נדרים דף סד עמוד ב

כי מתו כל האנשים. משה נדר לשבת במדין ושלא לשוב למצרים ופתח לו הקב"ה פתח שאם היה יודע שמתו שונאיו לא היה נודר ואע"פ שנדר ליתרו חמיו מכל מקום עיקר הנדר היה משום דבלאו הכי לא היה רשאי לשוב למצרים מפני שונאיו:

16. פירוש הרא"ש מסכת נדרים דף סד עמוד ב

ריש לקיש שירדו מנכסיהם. וכיון דעניינם הם לא היו יכולין להזיקו שאין דבריהם נשמעין ועניות לאו נולד הוא דשכיח:

17. דף על הדף נדרים

ופירש ברא"ש דעניות שכיחא. אבל מיתה לא שכיחא. והקשה הבית יוסף (יו"ד סי' רכ"ח, ק"מ ע"א): ותמיהא לי מילתא, דהא חזינן דמיתה מצויה בכל יום, ואין לך מילתא דשכיח טפי ממנה, והיכי חשיב לי' תלמודא מילתא דלא שכיח.

וכתב תירוץ מאוד מעניין וז"ל: [1] "וי"ל דנהי שכיחא, מ"מ למות שונאיו בחייו, לא שכיח טובא, דהא אשכחן דוד המלך צווה ואומר (תהלים לח, ב) ואויבי חיים עצמו. א"כ כל כך שכיח שימות זה בחייו של זה, כמו איפכא, לכן אינו שכיח מיקרי". בשו"ת חכם צבי (סי' מ"א) [2] תירץ דאע"ג דמיתה שכיח, אבל מיתה דתרי לא שכיחא, והכא הרי איירי לגבי דתן ואבירם. עיי"ש עוד בבית יוסף שהביא מתשובת הרמב"ן שאף אם ה' אותו אדם חולה טובא, הוה לי' נולד, דרוב חולים לחיים, ומיקרי דלא שכיח מיתא גבי'.

18. ספר שערים מצויינים בהלכה

ובכ"י (סי' רכח) הקשה, הא מיתה שכיח בעולם, ותי' דאינו שכיח שימותו שונאיו בחייו. ובס' בגדי כהונה (סי' רכח סי"ב) תי' בפשטות, דודאי מיתה שכיח בכללות העולם, שהרבה בני אדם מתים בכל יום, אמנם לייחוד אדם מיוחד ולומר עליו שימות בקרוב, זה ודאי לא אמרינן.

19. הר"ן מסכת נדרים דף סד עמוד ב

ארבעה חשובים כמת - כבר פרשתי בפ"ק/נדרים/ (דף ז: ד"ה שנא') מנלן דירדו מנכסיהם טפי מחז מהנך ארבעה.

20. פירוש הרא"ש מסכת נדרים דף סד עמוד ב

עני ומצורע ומי שאין לו בנים. והנהו לא הוּו מצורעים דאם עשירים היו היו יכולין להזיק למשה אע"ג דמצורעים היו ועוד דאם כן היו משולחין מן המחנה וסומין לא היו דכתיב (במדבר טז) העיני האנשים ההם תנקר ובנים היו להם דכתיב הם ובניהם [צ"ל ונשיהם ובניהם והיינו קרא פרשת קרח ט"ז פסוק כ"ז] אלא על כרחך עניים היו:

21. דף על הדף נדרים דף סד עמוד ב

ואמר רבנו יחזקא' אברמסקי זצוק"ל: שבאמת הדבר מדוקדק היטב בלשון הפסוק דילן, שלא מתו ממש, מדאמר קרא "כי מתו כל האנשים המבקשים את נפשך", "שביקשו" את נפשך לא נאמר, אלא "המבקשים" את נפשך, שעדיין מבקשים, ואם כן הרי חיים הם, ועל כרחין ד"כי מתו" היינו שירדו מנכסיהם, ולא שמתו ממש, דעדיין מבקשים הם. (פניני רבינו יחזקאל)

22. שיחות מוסר

מתו וגו'".
וביאור הדברים הוא, כי נראה דמה שאמרו "ארבעה חשובים כמת" אין כאן סתם צירוף של כל מיני מקרים אומללים הנחשבים כמיתה, אלא כולם ענין אחד ומלמדים זה על זה.
אחד מן הארבעה הוא סומא, ומקשין העולם ממה שאמרו בגמ' (ב"ק פ"ה ב') "חרשו נותן לו דמי כולו", ולא אמרו על החרש שחשוב כמת, ואילו סימא את עיניו נותן לו דמי עיניו ולא דמי כולו אע"פ שהסומא חשוב כמת.
ונראה לכאור, דדין מזיק קשור בהפסדו של הניזק, ועיקר החשיבות אצל האדם הוא האוזן, וכמו שכו' בס' שערי תשובה לרבינו יונה ז"ל (שער ב' אות י"ב) "העין אכר נכבד, וכו', ונכבד ממנו האוזן, כי ישמע בו שמועה טובה המזשנת את העצם שאין בה הרגשה, ולא ידושן בראיית עינים, וכו' יעו"ש. (ונתכארו הדברים במאמר "אוזן" שומעת תוכחת חיים" ש"ק משפטים תשל"ב) וכיון שהשפעת האוזן היא על כל גופו של אדם, לכן "חרשו נותן לו דמי כולו".
אכן הראייה אע"פ שאינה חשובה לאדם כשמיעה, מ"מ היא הגורמת לאדם להרגיש את הזולת, וכמו שמצינו במשה שכתוב בו "ויגדל משה ויצא אל אחיו וירא בסבלותם" (שמות ב' - י"א) ופירש"י "נתן עיניו ולכו להיות מיצר עליהם", כי רק ע"י ראיית העין חש האדם בצרות הזולת ומיצר עמו, ולא די בראיה בעלמא, אלא כמו שכו' רש"י "נתן עיניו ולכו" דהיי' שצריך "ליתן עיניו" וכשנתן עיניו, מגיעין הדברים אל לבו.
וכן מבואר בספורנו על הפסוק "ועיני ישראל כבדו מזוקן לא יוכל לראות, ויגש אותם אליו, וישק להם ויחבק להם" (בראשית מ"ח - י') וכ' הספורנו וז"ל "שהוצרך לחבקם ולנשקם כדי שתחבק נפשו בהם ותחול עליהם ברכתו, וכל זה משום שלא הי' יכול לראות, שאילו הי' יכול לראות, היתה ברכתו חלה עליהם בראותו אותם" יעו"ש, (וע"ש במאמר הנ"ל).
והוא הטעם שסומא חשוב כמת, שכלא חוש הראי' אינו מסוגל להרגיש את זולתו, וכמי ששרוי לבדו בעולם, והבודד כמת יחשב, וזה ענין המצורע ג"כ, שמאחר שחייב לישב בדרך מתוך למחנה, ואין לו כל קשר עם זולתו הרי הוא כמת.
ומטעם זה חשוב כמת גם מי שאין לו בנים, ולכאורה מה חסר לזה, והרי כל תענוגות העולם לרשותו, אלא שטבעו של אדם להיטיב בעיקר עם בניו, ואין אדם בעולם שיכול לקבל הטבות כשם שיכולים בניו של אדם לקבל מאביהם, ובאין אפשרות להיטיב עם הזולת הרי"ז ג"כ חשוב כמת.